

PHILOLOGICAL IDEAS OF GHEORGHE ASACHI

Marilena Filofteia Costescu

PhD Student, University of Pitești

Abstract: This paper is proposing to highlight the most important ideas about literary romanian language from the first half of nineteenth century from the perspective of the personality of Gheorghe Asachi. He had militated insistently for cultural evolution, foundation of scholar institutions and, specially for romanian language emancipation. În contrast with Costache Negruzzi, Asachi has militated for imposing the northern features of literary romanian language. Even if în principle, Asachi has militated for imposing some moldovan dialectical features, his role in shaping the literary romanian language consisted in education development, press and theatre development for these institutions to evolve and to build the traits of romanian nation cotributing also to their modernisation.

Keywords: landmarks of identity, language, dialect, latinism, the literary norm

Lucrarea de față își propune să contureze o imagine de ansamblu asupra principalelor activități culturale precum filologia, lexicografia, lingvistica, publicistica, fundarea instituțiilor școlare ale lui Gheorghe Asachi, „românul cu cel mai larg orizont științific și literar, nu numai în Moldova, ci și în celelalte provincii românești” așa cum îl descrie Eugen Lovinescu, fiind o personalitate a epocii sale, un element de progres pentru cultura națională. Înzestrat cu „o cultură superioară solidă și multilaterală, cunoscător al mai multor limbi străine – polona, rusa, latina, germana, italiana, franceza și engleza – ca nimeni altul din vremea sa, optimist, cu dor de muncă și încrezător în puterile sale, călăuzit de o ideologie liberală progresistă și de o puternică dragoste de patrie și popor, Asachi nădăjduia să joace un rol important „de restaurator” în țara sa” (Enescu, 1962: 35).

Asachi se numără printre cărturarii care au luptat pentru reînvierea conștiinței naționale caracterizând ideea de națiune prin comunitatea legilor, religiei, originii, limbii, renumelui, speranțelor.

Asemenea contemporanilor săi, Asachi a cărui activitate se derulează sub auspiciile Regulamentului Organic la elaborarea căruia participă, crede cu tărie că această Constituție va promova o nouă eră în progresul patriei: „Așezământul cel nou, carile de doi ani ocârmuiește pe Moldova, scria el în 1834, întemeiază o nouă epohă de rânduială și statornicie și, spre a înființa lucrul cel mai măreț a regenerației neamului, el cheamă spre agiutor cunoștințele folositoare și meșteșugurile menite a lăți luminile și a cerceta producturile unui pământ Evropii mai puțin cunoscute, decât ale altor țări mai depărtate” (Asachi, 1973:11).

Punând în lumină trecutul de glorie al neamului nostru pentru libertatea, limba, legile, religia, tradițiile și obiceiurile strămoșești, Asachi promovează idealurile naționale, reînvierea conștiinței naționale pentru stabilirea societății moderne.

Ca filolog, mărturisind utilitatea îmbogățirii limbii române, Gh. Asachi împreună cu A. Russo combat în mod constant crearea acesteia în mod artificial, considerând că limba ia naștere din spiritul omenesc. În plus, Asachi crede că a închina limba unui sistem străin forțat, „a o îmbrăca în forme clasice numai pentru dragostea maicii de la care se trage este o tiranie filologică mai grea decât cea politică” (Asachi, 1991: 467).

Asachi este de părere că majoritatea limbilor au debutat în domeniul literar prin poezie, iar lucrările sale poartă amprenta lucrării lui A. Pope „Essau on Man” tradusă de C. Conachi și I. Cantacuzino.

Spiritul înaintat al Occidentului se infiltrează în mod deosebit prin traducerile cărturarilor greci și români Matei Millo, Alecu Beldiman, Costache Negruzzi, Vasile Cârlova, I. Heliade Rădulescu, Gheorghe Asachi. Traducerile erudiților români și greci accentuează conștiința protestatară față de domniile străine, cler, feudalism înlocuite de spiritul de libertate, orientarea raționalistă, știință, cultură. Montesquieu numit de Gheorghe Asachi „apărător al dritului omenirii”, iar de Iacob Stamati „adâncul Montesquieu” este cel prin care ideile novatoare pătrund în Moldova.

În aceste momente ale debutului secolului al XIX-lea, societatea moldovenească era divizată în două tabere: o tabără a celor consacrați muncii, vorbitori de limbă națională și o tabără a celor care „trăgeau din această muncă toate foloasele vorbind numai limba greacă” (Enescu, 1962: 223). Întrucât chiar și „școala grecească domina întregul climat educativ” (Sorescu, 1970: 60) iar dorința acerbă a lui Asachi era de a valorifica limba maternă, acesta înființează *Cursul de inginerie (1813-1818)*, prima formă de învățământ superior în cadrul căreia difuzarea științelor se realizează în limba română. La debutul activității școlare, limba română „era redusă la condiția unui simplu dialect”, iar Negruzzi constată că aceasta „ajunsese a fi un fantom înspăimântător, pe care toți îl alungau” (Enescu, 1962: 323). Asachi precizează că examenul final al cursului a convins episcopii prezenți cum „cunoștințele pozitive dobândite de elevi în limba română erau mai folositoare decât arta de a scanda în limba greacă iambii și spondeele versurilor lui Asclipiade” (Enescu, 1962: 51); (Asachi, 1858: 10).

Succesul i-a dat lui Asachi imboldul să dezvolte, să emancipeze, să înalțe, să șlefuiască limba care „din palaturi alungată se vorbea numai la stână” devenită „dialect” datorită limbii franțuzești și grecești (Mirtil și Chloe). Dubla semnificație a Cursului de inginerie a constat pe de o parte, din afirmarea limbii române și a valorii ei încă neexplorate, contribuind la laicizarea școlii naționale și promovarea spiritului științific în învățământ, pe de altă parte. Astfel, lupta începută pentru afirmarea limbii române atrage după sine problema înființării unor instituții complexe care să promoveze generații de intelectuali.

Valorificarea limbii române este un scop pe care Asachi îl va atinge și prin constituirea unei trupe de amatori care vor susține prima reprezentare teatrală a idilei „*Mirtil și Chloe*” în seara de 27 decembrie 1816 fiind o necesitate spirituală. Veniamin Costache căruia i se alătură Alecu Beldiman și hatmanul Costachi Ghica sunt cei care îl susțin pe Asachi să înființeze și să consolideze teatrul românesc care se afirma timid limitându-se până atunci doar la piese de teatru de păpuși scrise în limba maternă. Premiera prelucrării lui Asachi „*Mirtil și Chloe*” după Gessner și Jean Florian este pusă în scenă în casa lui Costachi Ghica de tineri actori proveniți din familii cunoscute din Iași. Astfel, d-na Șubin, născută Ghica, interpretează rolul păstoritei Chloe, prințul Ghica este cel care joacă în rolul păstorului Mirtil, iar rolul lui Lizis, închinătorul lui Amor este interpretat de Costachi Sturza. Asachi este regizorul piesei și cel care propune detaliile pentru decor și costume.

Se impune precizarea că Asachi se află în continuarea unor concepte cu privire la semnificația promovării limbii și teatrului românesc în redeşptarea sentimentelor naționale.

În 1814, o altă concepție care-l consacră drept promotor pe Asachi este fundarea pentru prima dată a unui curs de drept dirijat de legistul ardelean Flechtenmacher. În același an, Asachi îl susține pe Andronachi Donici în editarea unei cărți de legi intitulată „*Adunare cuprinzătoare de cărțile împărătești*” și sprijină trimiterea la studii în străinătate a primilor bursieri.

În 1820, Asachi înfrânge pentru a doua oară politica școlară a clasei conducătoare reacționare, întărind ideea predării cursurilor de către profesori români în limba română prin

reorganizarea Seminarului de la Socola întemeiat încă de la 1803 de mitropolitul Veniamin Costache, dezorganizat complet din lipsa profesorilor, a mijloacelor și a războiului ruso-turc din 1806-1812. În urma examenului public inițiat de mitropolitul Veniamin Costache la acest seminar în primăvara lui 1820, Asachi demonstrează faptul că acea disertație consta de fapt într-o descriere a eroilor mitologici Bacchus și Faunii din „*Metamorfozele*” lui Ovidiu. Mitropolitul îi îndepărtează pe cei doi profesori fiind indignat de o „șărlătănie atât de nerușinată” și-l alege la sfatul lui Asachi pe vornicul M. Sturza drept epitrop al seminarului.

Lipsa acută a profesorilor îl determină pe Veniamin să-l delege pe Asachi „*săcaute noi profesori capabili în Transilvania*” (Enescu, 1962: 53). Asachi se angajează „*la singura școală moldovenească de grad mai înalt – Seminarul de la Socola*” (Enescu, 1962: 53). „*Cu întăririle și recomandările din țară*” (Enescu, 1962: 53), Asachi în vara lui 1820 pornește călătoria care-i permite să examineze rânduiala școlilor din centrele din Transilvania și „*angajează profesori dintre cei mai învățați: Ioan Costea pentru retorică și poetică, Ioan Manfi pentru latină, Vasile Fabian – Bob pentru teologie și Vasile Popp, doctor în filozofie, pentru filologie, filozofie și direcția de studii a seminarului*” (Enescu, 1962: 54), „*care aduceau cu ei ideile scumpe latiniștilor și aveau să contribuie la răspândirea lor dincoace de munți*” (Densusianu, 1981: 386).

Arsenalul de pregătire superioară și specialitățile profesorilor dezvăluie intenția lui Asachi de a pune bazele unei academii cu predarea tuturor cursurilor în limba națională nu doar a unui seminar, intenționând consolidarea debutului învățământului superior în limba română. „*Cursurile noilor profesori, în condiții noi și mai bune, încep în decembrie 1820, promițând foarte mult. Activitatea îmbunătățită la Seminarul de la Socola nu a continuat prea mult. Intervenind mișcarea eteristă (februarie 1821), cursurile au fost întrerupte, elevii părăsesc școala, profesorii aduși din Transilvania, afară de Fabian, se întorc la locurile lor*” (Enescu, 1962: 54).

Deși activitatea Seminarului a fost scurtă, a întărit convingerea care se va bucura ulterior de împrejurări prielnice, că învățăturile „*înalte*” pot fi susținute în limba națională.

Vrăjmășia grecilor îi determină pe Asachi și pe mitropolitul Veniamin Costache să părăsească Iașul, să se refugieze peste Prut și „*din nefericire evenimentele din 1821 zădărnicesc orice progres*” (Lovinescu, 1927: 37). Nota de pe ediția fabulelor din 1745 a lui La Fontaine, sub mențiunea scrisă „*Souvenir d'Anika Philippescu, 1821*”, scrisă de mâna lui Asachi devine o indicație sigură: „*Offert a M. G. Asachi, pendant l'emigration en Basarabie*” (Lovinescu, 1927: 37)

În aceste condiții, Gheorghe Asachi își încetează existența pentru o perioadă de cinci ani din viața cultural-artistică și educațională a Moldovei, începând cu data de 30 noiembrie 1822 când pleacă „*în calitate de agent diplomatic al lui Ion Sandu Sturza în capitala Habsburgilor, abia având timp în octombrie 1822 să publice poezia „La moldoveni, la restatornicirea domniilor pământene*” (Lovinescu, 1927: 37). Se reîntoarce la Iași la începutul anului 1827 „*când începe perioada a doua și cea mai rodnică a activității sale culturale*” (Levit, 1991: 10).

După reîntoarcerea lui Asachi de la Viena în 1827, în luna martie a aceluiași an, este investit în funcția de „*referendar al Epitropiei Învățăturilor Publice*”, „*post de conducere și supraveghere a învățământului public din Moldova*”, poziție în care pe parcursul a mai bine de două decenii a desfășurat „*o prodigioasă activitate de renaștere culturală și artistică a țării*”, având ca scop pe de o parte mărirea numărului de școli „*pentru a se bucura de binefacerile luminii și copiii din păturile sociale de jos*” pe de altă parte „*dezvoltarea conștiinței naționale prin limbă și artă*” (Pahonțu, 1967: 27). Mai mult, „*în toamnă, prin ofisul de la 20 Sept. 1827, Ioan Sandu Sturza ridică pe comisul Gheorghe Asachi la rangul de vel Agă*” (Lovinescu, 1927: 41) ca o recompensă a activității din planul cultural precum și pentru munca prestată la Viena ca agent diplomatic.

O altă importantă realizare a lui Asachi este contribuția adusă cu ocazia „restaurării școalelor naționale”, moment în care scrie poezia „Restaurarea școalelor naționale în Moldova la 1828” (Lovinescu, 1927: 41). În perioada cât a lipsit Asachi, a avut loc o multitudine de schimbări care vizau problema stringentă a reorganizării școlilor, întrucât burghezia „avea nevoie de cultură pentru exercitarea diferitelor profesii, iar reorganizarea statului avea nevoie de cadre funcționarești cu un anumit nivel cultural” (Enescu, 1962: 55).

Mitropolitul Veniamin Costache se folosește de o sală părăsită de la Trei Ierarhi „să se deschidă o școală încăpătoare cu un singur învățător” (Sorescu, 1970: 74) în 1824-1825, iar în 1826 Gh. Săulescu, întors de la studii, este propus să managerieze această școală care din nefericire arde în focul din 19 iulie alături de clădirea Academiei domnești. În acest context, Mitropolitul Veniamin Costache și referendarul Asachi împreună cu câțiva „veliți boieri” obțin prin două anafore semnate aprobarea domnitorului de a construi pe domeniul mănăstirii Golia, o clădire pentru Școala domnească. Asachi care a găsit și a cumpărat pe vremea când a fost agent diplomatic la Viena documentul care atesta faptul că mănăstirea Trei Ierarhi fusese înzestrată de domnitorul Vasile Lupu cu trei moșii și feredeu din Iași, întocmește anaforaua din 1 ianuarie 1828 în care pretinde ca „în mănăstirea Sf. Trei Ierarhi, anume în casa și așezământul învechit... al domnului Vasile Voievod, să se statornicească o școală normală și un gimnaziu, ambele potrivite cu scopurile noastre și cu trebuința obștei” (Enescu, 1962: 56), întrucât veniturile Casei școlilor nu acopereau cheltuielile pentru ca noua construcție să se finalizeze curând. Așadar, anaforaua din 1 ianuarie și hrisovul domnitorului I. S. Sturza din 28 martie 1828 sunt cele două documente oficiale care atestă înființarea învățământului superior în Moldova în limba română.

În realitate, marea proiect nu a fost realizat în totalitate: „La 23 ianuarie 1828, Gheorghe Asachi s-a mărginit să deschidă, deocamdată în câteva încăperi separate de la mănăstirea Trei Ierarhi, școala normală, cu clasa începătoare, lancastrică, încredințată lui Gh. Săulescu, care funcționase și mai înainte” (Săulescu, 1833: 2); la 1 martie 1828, Asachi înființează gimnaziul, dar și un internat pentru elevii cu condiții materiale precare, ca bursieri. Cele două școli care dobândesc în urma examenelor finale un redutabil succes sunt din păcate închise datorită epidemiei de ciumă și redeschise de Asachi în luna mai a anului 1830. Din statistica realizată de Asachi în februarie 1832 avem informația că în perioada 1828-1831 „Gimnazia Vasiliană” a fost frecventată de 411 elevi la școala începătoare, 106 elevi la „clasul normal” și 103 la „clasul gimnazial”, din rândul cărora 31 de bursieri. Asachi va cinsti anul 1828, un an însemnat pentru istoria culturală a Moldovei, prin oda „Cătră onorata Epitropie a învățăturilor publice, 1828” (Enescu, 1962: 60).

Pe linia înfăptuirilor sale, se cuvine menționată realizarea lui Asachi de a contribui la formarea primilor specialiști și a multor tineri de care serviciile publice din acea perioadă în curs de reorganizare avea trebuință. Dornic de un învățământ înalt și un orizont cultural bogat al elevilor, el a inclus în programă și studiul limbilor moderne, venind în sprijinul tinerilor pentru a le face cunoscută mișcarea culturală care avea loc în acea perioadă în lume.

Pentru aceste școli, Asachi este cel care elaborează în 1841 în premieră în Moldova, un regulament numit „plan lămuritor” ce cuprindea cinci articole care specificau vârsta elevilor, durata lecțiilor, durata învățământului și planul de învățământ, grădina școlară și nu în ultimul rând educația religioasă. Aceste școli sâtești fundate din inițiativa unora dintre boieri, deși erau socotite acte de generozitate, de fapt, ele deserveau interesele acestora. Cu toate aceste aspecte, Asachi laudă aceste inițiative în publicația sa „Albina Românească” dând exemplu și altora. De asemenea, Asachi era preocupat de bunul mers al școlilor sâtești pentru care ține o evidență și pentru care formează delegații pentru asistențele din perioada examenelor semestriale.

Publicitatea pe care o face acestor școli prin intermediul publicației „*Albina Românească*” coroborată cu intensa sa activitate de propagare a culturii în masele populare vor avea succes după plecarea lui Asachi din postul de referendar al școlilor.

Un alt aport semnificativ al lui Asachi constă în propunerile și implicarea sa în problemele dezvoltării, îmbogățirii limbii și a unificării limbii scrise combătând teoria eronată a lui Gh. Săulescu care considera că „*Alta este a vorbi după cum vorbește poporul și alta-i a vorbi gramaticește*” (Enescu, 1962: 129). De altfel, ideile sale din dezbaterile filologice sunt temeinic orientate teoretic.

În „*Referat asupra Gramaticii lui Săulescu*” Asachi combate ideile acestuia considerând că „*a supune limba la o sistemă străină, cu de-a sâla a o îmbrăca în forme clasice numai pentru dragostea maicii de la care să trage este o tirănie filologică mai grea să statornici decât cea politică*” (Asachi, 1991: 467). Asachi punctează în acest referat prețuirea sa pentru talentul filologic al lui Săulescu, dar constată că acesta și-a asumat reformarea limbii române „*după a sa idee*”, constatândcă „*această Gramatică nu poate fi rânduită de carte elementară pentru școli, ce, pentru că se află tipărită, s-ar putea îngădui ca o disertație filologică și sistemă particulară al autorului*” solicitându-i acestuia „*a face un extract din a sa Gramatică, cu trebuințioasele îmbunătățiri, care alcătuire simplă să răspundă la scoposul binevoitor a cinst. Epitropii de a înlesni învățăturile, fără a urzi din aceasta vreo colizie primejditoare sporului și cinstei acestui institut*” (Asachi, 1991: 468).

Concepția lui Asachi pentru îmbogățirea limbii noastre constă în resuscitarea arhaismelor, din fondul autohton al limbii vechi. O altă idee pentru îmbogățirea limbii face referire la împrumuturile din limbile romanice. Asachi nu dă uitării nici textele bisericesti unitare prin norma lor care pot fi valorificate de limba literară.

Într-un alt articol al său, „*Câteva observații filologice*”, Asachi militează pentru utilizarea unei ortografii simple având ca suport principiul fonetic, iar ca model italiana întrucât afirmă el „*latina este moartă, apoi acel drit au moștenit italiana, a ei fiică*” (Asachi, 1991: 478). Un alt deziderat al lui Asachi prezentat în articol este „*latino și galomania să nu se întindă și asupra reformei limbei, căci din fabrică fără matrice (calup) convenită nu pot ieși decât figuri diforme, vătămătoare caracterului limbei*” (Asachi, 1991: 478).

Contrar însă a celor declarate de dumnealui, în opera sa există numeroase inconsecvențe ortografice, iar vocabularul abundă în arhaisme, grecisme, ciudați calculi italo-latinești și bineînțelele nelipsite moldovenisme.

Asachi a luptat pentru consolidarea poziției juridice a limbii române atât în școală cât și în stat, pentru evoluția învățământului național, pentru editarea cărților, pentru îmbunătățirea predării abecedarului, pentru ridicarea nivelului cultural al poporului.

Paralel cu activitatea progresistă legată de învățământ Asachi este un deschizător de drum și prin editarea primelor publicații moldovenești (*Albina românească, Alăuta românească, Foaie sătească, Icoana lumei, Spicuiitorul moldo-român, Gazeta de Moldavia, Patria*).

Realizările lui Asachi pot părea astăzi desuete, dar în realitate sunt pași încărcăți de semnificație pentru rolul său în formarea limbii române literare, afirmarea națională a poporului nostru, a luptei sale cu mentalitatea fanariotă și impunerea unor instituții occidentale în limba română.

BIBLIOGRAPHY

- Asachi, Gh., *Opere*, Editura Hyperion, Chișinău, 1991
 Bulgaru, M., *Gândirea iluministă în Moldova: opinii și realități*, 2001
 Densușianu, O., *Opere*, Editura Minerva, București, 1981

Enescu, N. C., *Gheorghe Asachi orgaizatorul școlilor naționale din Moldova*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1962

Lovinescu, E., *Gh. Asachi, viața și opera sa*, Editura Casei Școalelor, 1927

Pahonțu, E., *Începuturile vieții artistice moderne în Moldova*, Editura Meridiane, București, 1967

Sorescu, Ge., *Gh. Asachi*, Editura Minerva, București, 1970